

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Sonii Buchholtz
pt. *Early labour market exit in Poland: Determinants at micro- and macro level*
(*Wczesna dezaktywizacja zawodowa w Polsce: Mikro- i makrodeterminanty*)
napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Marka Góry (promotor)
i dr Anny Ruzik-Sierdzińskiej (promotor pomocniczy)
w Kolegium Analiz Ekonomicznych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie,
Warszawa 2019

1. Ocena przedmiotu pracy i problemu badawczego

Przedmiotem rozprawy jest przechodzenie na emeryturę w Polsce, czyli styk rynku pracy z systemem emerytalnym. Punktem wyjścia jest obserwacja, że w naszym kraju od dawna przechodzenie na emeryturę następuje wcześnie.

Celem pracy, sformułowanym na stronie 19, jest identyfikacja determinant wczesnego opuszczania rynku pracy w Polsce, zarówno na poziomie indywidualnym (mikro), jak i na poziomie polityki (makro).

Badanie zmierzało do weryfikacji **dwóch hipotez**: (1) Aktywne poszukiwanie możliwości wczesnego przejścia na emeryturę stanowi istotną i odporną determinantę wczesnej emerytury w Polsce. Pozostałe czynniki obejmują charakterystyki demograficzne, zdrowotne, majątność, zobowiązania rodzinne i wobec społeczności; (2) Polityka publiczna zorientowana na wzrost aktywności zawodowej osób starszych przeszła ewolucję od polityki zorientowanej na wydłużanie okresu aktywności do polityki wspierającej aktywność społeczną, ograniczając bodźce do pozostania na rynku pracy.

Sformułowania celu i hipotez pracy są prawidłowe.

Wybór przedmiotu i celu badań należy ocenić bardzo pozytywnie. Choć literatura naukowa na temat przechodzenia na emeryturę jest dość obszerna, to jednak stosunkowo

słabo rozpoznane są uwarunkowania wczesnej dezaktywizacji zawodowej w Polsce. Praca doktorska mgr Sonii Buchholtz wypełnia zatem istotną lukę poznawczą.

2. Ocena metod badawczych

Praca oparta jest na bardzo bogatej literaturze przedmiotu, obejmującej prawie 480 pozycji, w tym w większości w języku angielskim. Autorka bardzo dobrze wykorzystuje literaturę przedmiotu - dokonuje umiejętnej i samodzielnej syntezy wiedzy na analizowany temat.

Podstawą ilościowej analizy empirycznej były dane z bazy SHARE. W rozdziale 5 wykorzystano modelowanie ekonometryczne (modele regresji logistycznej) w oparciu o dane jednostkowe badania SHARE (fale 2, 4 i 6), by zidentyfikować istotność determinant wczesnej dezaktywizacji zawodowej. W pierwszej kolejności dokonano estymacji czynników rzeczywistego przejścia na emeryturę między dwiema analizowanymi falami badania. Z uwagi na wielkość i strukturę próby, zastosowano tu podejście oparte na danych.

Zastosowane w pracy metody badawcze zasługują na wysoką ocenę, zwłaszcza w odniesieniu do tak złożonego i wieloaspektowego zjawiska, jakim są uwarunkowania dezaktywizacji zawodowej.

Rozprawa dowodzi wysokiej samoświadomości metodologicznej Autorki.

3. Ocena konstrukcji pracy

Praca składa się z wprowadzenia (1), pięciu rozdziałów (numerowanych od 2 do 6) i wniosków, aneksu, bibliografii, spisu tabel, rysunków i map.

W **rozdziale drugim** pt. *Ageing and retiring – setting the scene* opisano dwa podstawowe zjawiska analizowane w pracy: starość i przechodzenie na emeryturę, ze szczególnym uwzględnieniem ich genezy i ewolucji. Analiza pokazuje, że w toku ewolucji systemów emerytalnych związek obu zjawisk stawał się coraz słabszy. Emerytura dawno przestała być świadczeniem dla osób niezdolnych do pracy z powodu wieku, czyli starości.

W **rozdziale trzecim**, zatytułowanym *Motivations for economic activity extending and termination*, dokonano identyfikacji i systematyzacji determinant momentu dezaktywizacji zawodowej. Przeprowadzono szeroko zakrojony przegląd literatury na temat motywów

pozostania w pracy, jak i zaprzestania aktywności zawodowej, zarówno z punktu widzenia teorii, jak i badań empirycznych.

Czwarty rozdział pt. *Population ageing in Poland* prezentuje sytuację osób starszych w Polsce z perspektywy zidentyfikowanych cech. W tym celu wykorzystano szerokie spektrum danych statystyki publicznej i badań społecznych (w tym BAEL, EWCS i SHARE).

W **rozdziale piątym**, zatytułowanym *Determinants of the early labour market exit in Poland* wykorzystano modelowanie ekonometryczne (modele regresji logistycznej) w oparciu o dane jednostkowe badania SHARE (fale 2, 4 i 6), by zidentyfikować istotność determinant wczesnej dezaktywizacji zawodowej.

Rozdział szósty pt. *Public policy aimed at extending economic activity of Polish elders* prezentuje analizę polityk publicznych ukierunkowanych bezpośrednio na aktywność zawodową osób starszych. Ten rozdział jest mocno opisowy i stosunkowo najmniej wnoszący do wiedzy na analizowany temat. Do rozważenia byłaby zamiana miejsca tego rozdziału z obecnym rozdziałem piątym.

We wnioskach zaprezentowano podstawowe ustalenia poznawcze i praktyczne.

Konstrukcja rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Jest logiczna i przejrzysta, podporządkowana realizacji tematu.

4. Ocena merytoryczna

Ogólna ocena rozprawy doktorskiej mgr **Sonii Buchholtz** jest bardzo wysoka. Praca jest dojrzałą analizą, opartą na świetnej znajomości bardzo obszernej literatury przedmiotu, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Praca wnosi nowe elementy do wiedzy na temat. Można wskazać na następujące **zalety rozprawy**:

- Sformułowany cel pracy został w pełni zrealizowany, czyli problem badawczy został rozwiązany. Warunek ustawowy, „oryginalnego rozwiązania problemu naukowego”, został tym samym spełniony;
- Praca dowodzi świetnej wiedzy Doktorantki w zakresie badanej problematyki, zarówno z zakresu ekonomii, jak i szeregu pokrewnych obszarów, jak polityka społeczna, psychologia, gerontologia, medycyna, demografia, socjologia, nauki o zarządzaniu. To uwzględnienie dorobku różnych dyscyplin wyróżnia recenzowaną rozprawę.

Przykładowo, imponujący jest przegląd literatury z wielu wspomnianych dziedzin w rozdziale trzecim, na temat motywów przechodzenia na emeryturę.

- W pracy bardzo umiejętnie połączono analizę w skali mikro i makro, co potwierdza wysokie kompetencje Autorki. Przykładowo, w analizie determinant dezaktywizacji zawodowej równa uwaga poświęcona jest czynnikom jednostkowym, jak zdrowie, umiejętności, jak i czynnikom w skali makro, jak poziom płac czy system emerytalny;
- Praca wyróżnia się także bardzo umiejętnym połączeniem analizy ilościowej i jakościowej. Takie połączenie tych, często odrębnych „światów”, jest rzadkie i ponownie potwierdza wysokie kompetencje Autorki;
- Tym samym praca potwierdza w pełni, że Doktorantka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej;
- Praca napisana jest ładnym językiem i jest dobrze zredagowana;
- Na bardzo pozytywną ocenę zasługuje syntetyczność wyводу. Rozprawa liczy 232 strony, w tym około 165 stron samego tekstu od wprowadzenia do wniosków, na których udało się Autorce w pełni wywiązać z postawionego zadania, dokonać świetnego przeglądu literatury i zaprezentować wyniki obszernych badań.

Praca skłania także do sformułowania kilku, stosunkowo drobnych, **uwag merytorycznych**.

Zamiast o wkładzie „do rozwoju dziedziny naukowej” powinna być mowa o wkładzie w rozwój dyscypliny naukowej (w tekście angielskim użyte jest prawidłowo określenie *scientific discipline*), choć taki wymóg formułowany jest w ustawie w stosunku do habilitacji, a nie doktoratu.

W rozważaniach historycznych o początkach systemów emerytalnych i związkach między przechodzeniem na emeryturę a starością (na s. 20-21) należałoby wspomnieć, że pierwszy system emerytalny w Niemczech nie odróżniał starości jako odrębnego ryzyka, tylko traktował osiągnięcie wieku emerytalnego 70 lat jako równoznaczne z niezdolnością do pracy (inwalidztwem).

Błędne jest stwierdzenie, że w roku 1895 w Anglii wprowadzono powszechny system emerytalny (s. 26) – stało się to w roku 1908.

W rozważaniach o wpływie rozwiązań systemu emerytalnego na przechodzenie na emeryturę w rozdziale trzecim zbyt duża rola przypisana jest w tym zakresie typowi systemu:

DB versus DC. Można argumentować, że nie tyle, a przynajmniej nie tylko sam typ systemu, ale także, a może jeszcze bardziej, konkretne rozwiązania wywierają wpływ na decyzję o przejściu na emeryturę. System ze zdefiniowanym świadczeniem może rzeczywiście zawierać słabe zachęty do dłuższej pracy, ale są znane rozwiązania w ramach tego typu, które zachęcają do opóźniania przejścia na emeryturę. Konkretnie rozwiązania mają znaczenie, nie tylko typ (model).

Rozdział trzeci zawiera świetny przegląd literatury na temat czynników wpływających na decyzję o przejściu na emeryturę. Przedstawiona lista mogłaby zostać uzupełniona o dwa elementy. Po pierwsze, warto byłoby odwołać się do ustaleń ekonomii behawioralnej, wskazującej na to, jak ludzie rzeczywiście podejmują decyzję. Po drugie, choć oczywiście rozwiązania w powszechnych systemach emerytalnych mają największy wpływ na dezaktywizację zawodową, to dodatkowym czynnikiem mogą być także dodatkowe i uzupełniające systemy, np. zakładowe, całkowicie w pracy pominięte (nabycie uprawnienia do emerytury zakładowej może mieć wpływ na moment przejścia na emeryturę z systemu powszechnego).

W rozdziale 6.2.1 we fragmencie dotyczącym reakcji UE na starzenie się ludności i wyzwania wobec systemów emerytalnych, należałoby wspomnieć o otwartej metodzie koordynacji oraz o tym, że systemy emerytalne stały się przedmiotem zainteresowania UE ze względu na wpływ wydatków emerytalnych na zadłużenie państw (pośredni wpływ pogłębiającej się integracji gospodarczej na systemy emerytalne, które bezpośrednio nie są kompetencją UE).

Umowy śmieciowe (the junk contracts, s. 141 i 142) to polityczne i publicystyczne określenie, którego lepiej byłoby unikać w naukowej rozprawie (chyba, że wzięte w cudzysłów).

Na s. 163 zamiast *cohesion funds, particularly European Social Fund* należałoby napisać *structural funds, particularly European Social Fund*, bowiem *Cohesion Fund (Fundusz Spójności)* to nazwa własna jednego z funduszy.

5. Uwagi redakcyjne

Praca napisana jest ładnym językiem. Jest też dobrze zredagowana.

Dostrzeżono jedynie drobne usterki językowe:

- Na s. 13 zamiast *elementy uodparniające od skutków...* powinno być *elementy uodparniające na skutki...*;
- Na s. 15 zamiast *Rozprawa ma istotny wkład do rozwoju dziedziny naukowej* powinno być *Rozprawa wnosi istotny wkład w rozwój dyscypliny naukowej*;
- Na s. 15 w ostatnim zdaniu we fragmencie *...wartość dodaną zastosowanie...* brakuje np. *stanowi (stanowi zastosowanie)*;
- Na s. 16 w pierwszym zdaniu zamiast *human kind* powinno być *humankind*;
- Na s. 36 zamiast *bysocial norms* powinno być *by social norms*;
- Na s. 78 zamiast *conditions andeducation* powinno być *conditions and education*;
- Na s. 78 w przedostatnim wierszu zamiast *having enough time* powinno chyba być *not having enough time*;
- Na s. 123 omyłkowo powtórzone jest słowo *with: should be interpreted with with caution*;
- Na s. 129 zamiast *Mental condition seem to play* powinno być *Mental condition seems to play*.
- Na s. 132 zamiast *Familiy responsibilities* powinno być *Family responsibilities*;
- Na s. 137 zamiast *age structurez* powinno być *age structures*;
- Na s. 142 w przedostatnim wierszu zamiast *many of them has been introduced* powinno być *many of them have been introduced*;
- Niezręczne jest rozdzielenie jednego zdania bardzo długą tabelą – zdanie zaczyna się na s. 156, kończy na s. 162;
- Na s. 174 zamiast *Poland – one the countries* powinno być *Poland – one of the countries*.

6. Konkluzja

Biorąc pod uwagę oryginalność problemu badawczego, a także sposób jego rozwiązania uważam, że opiniowana praca w pełni spełnia wymogi ustawowe, zgodnie z którymi „rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej” (ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki).

W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie mgr Sonii Buchholtz do publicznej obrony.

M. Żukowski